

**ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НАУЧНО ЖУРИ,  
ОПРЕДЕЛЕНО СЪС ЗАПОВЕД №109-63 от 15.02.2021 г.  
НА РЕКТОРА НА МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ  
„ПРОФ. Д-Р ПАРАСКЕВ СТОЯНОВ” – ВАРНА**

**РЕЦЕНЗИЯ**

на дисертационен труд на тема **„Някои деонтологични проблеми, свързани с особеностите на комуникацията с пациенти с остри отравяния”** от проф. д-р Камен Петров Канев, дмн

В представеният за рецензия дисертационен труд на тема „Някои деонтологични проблеми, свързани с особеностите на комуникацията с пациенти с остри отравяния” се разглежда проблематиката, свързана със същността на медицинската дейност, за която са необходими не само знания и умения за диагностика, лечение и грижи за болния, но и характерен медицински стил на мислене и поведение, основан върху етични принципи и е разработен модел на диагностично-терапевтично поведение при отравянията, изхождайки от установените особености.

Дисертационният труд е посветен на важна и актуална тематика – медико-етичните проблеми, които изискват ново деонтологично разглеждане, преценка на някои от старите концепции и актуализиране на подходите за разрешаване им. Предоставените резултати от проучванията на докторанта обогатяват научните и теоретичните знания и предлагат диагностично-терапевтичен алгоритъм при пациенти с остри медикаментозни отравяния. Дисертационният труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ е в област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт. Професионално направление: 7.3. Фармация. Научна специалност: Токсикология

Към настоящия момент ефективната комуникация медик-пациент има ключово значение за осигуряване на валидно информирано съгласие, защита на правата на пациента и е една от основните предпоставки за качество в съвременната медицина. Проблемът е актуален и социално значим поради големия брой случаи на остра интоксикация в България и по света, засягащи всички възрасти и социални слоеве, огромното етиологично и клинично разнообразие, високата степен на спешност при диагностиката и лечението, трудната приложимост на общоприетите етични правила за взаимоотношения лекар-пациент в част от случаите. При съществуващото диагностично-терапевтично поведение, независимо от организацията на токсикологичната помощ, медиците, които участват в диагностиката и лечението на пациенти с остри интоксикации значително надвишават по брой тесните специалисти в тази област. Научната медицинска общност все още търси утвърден общоприет терапевтичен

подход при интоксикацията в болнични условия за овладяване комплексния ѝ патогенетичен характер, предполага добра теоретична и практическа подготовка, включително и добри комуникационни умения за работа с токсикологични пациенти, на всички изучаващи и практикуващи медицина. Посочените проблеми, както и тревожните данни за социалната значимост на острите отравяния са разгледани добре в Закона за здравето от 2005 година и последвалите осъвременявания, както и в подзаконовите разпоредби, но не винаги са достатъчно ясни по отношение на някои специфични особености в клиничната токсикология.

Дисертационният труд е разработен на 159 страници. Онагледен е с 36 фигури и 20 таблици. Книгописът включва 275 заглавия, като почти изцяло е ползвана съвременна чуждоезична литература от последните години, 128 източника на кирилица и 146 на латиница. В структурно отношение дисертационният труд е представен в следните глави: въведение, литературен обзор, цел, задачи и методология, резултати, обсъждане на резултатите, изводи и приноси.

Литературният обзор е представен на 47 страници. Развит е в следните основни направления: 1. Деонтология, медицинска етика, медицинско право; 2. Взаимоотношения лекар-пациент от деонтологична гледна точка; 3. Информирано съгласие за лечение; 4. Информиран отказ; 5. Конфиденциалност на медицинската информация; 6. Комуникацията лекар-пациент от гледна точка на деонтологията, медицинската етика и медицинското право; 7. Комуникативни задачи на лекаря за превенция или преодоляване на възникнали деонтологични проблеми; 8. Комуникационни проблеми при токсикологични пациенти, създаващи специфични деонтологични проблеми; 9. Регулация на основните деонтологични, медико-етични и комуникативни проблеми в клиничната токсикология в етичните кодекси на лекарите – клинични токсиколози.

Според мен литературният обзор е изцяло съобразен с темата на дисертацията и предоставя изключително добре поднесен и анализиран теоретичен и изследователски материал. Проучени са основни проблеми и предизвикателства по темата в световен и национален мащаб. Д-р Йовчева задълбочено анализира литературните източници. Прави впечатление широкият спектър използвана литература и факта, че много голяма част от нея е от последното десетилетие. Много добре представената и задълбочена интерпретация на докторанта относно литературните данни и анализът ѝ за специфичните особености на острите отравяния определят целта, задачите и методологията на научно-изследователската разработка.

На базата на литературния обзор д-р Йовчева си поставя за цел на дисертационния труд да се идентифицират най-важните деонтологични проблеми, произтичащи от специфичните особености в комуникацията между лекар и пациент с остра интоксикация и предлагане на подходи за подобряване на качеството на процеса на информирано съгласие за

лечение при токсикологични пациенти. Логично са формулирани седем конкретни задачи, чието решаване води до решаването на поставената цел.

Поставените задачи са следните:

- Да се характеризират токсикологичните пациенти от гледна точка на възможностите за ефективна комуникация лекар – пациент.

- Да се идентифицират рисковите фактори при остра интоксикация, създаващи бариери пред комуникацията.

- Да се изследва динамиката на комуникационния процес между лекар и пациент с остър токсичен церебрален синдром.

- Да се проучи отражението на токсичния церебрален синдром върху процеса на информирано съгласие за лечение. Да се проучи отношението на пациентите с остри отравяния към информираното съгласие за лечение.

- Да се проучат отказите от лечение при пациентите с остри отравяния. Да се обобщи опита от използване на собственоръчно написан текст за отказ от лечение при токсикологични пациенти като допълнение към официалния формуляр.

- Да се обсъдят някои проблеми, свързани с лекарската тайна при контакта с близките на пациенти с остри отравяния.

- Да се обсъдят възможностите и подходите за превенция и разрешаване на част от деонтологичните проблеми чрез подобряване на ефективността на комуникацията с пациенти с остри отравяния.

За реализиране на поставената цел и задачи са използвани материали и методи, обстойно и коректно описани в съответната глава на дисертацията. Проучването е осъществено на пациенти на възраст от 18 до 82 години, лекувани за остри отравяния в Клиника по интензивно лечение на остри отравяния и токсикоалергии (КИЛООТ) – МБАЛ – Варна към ВМА. Определени са критериите за включване и изключване на случаите в изследването, постановка на проучването, източниците на информация и основните показатели за наблюдение. Използвани са ретроспективно и проспективно проучване на пациенти лекувани в Клиниката по токсикология, МБАЛ – Варна към ВМА, в периода 2010-2020 г.

Анализирани са следните документи: - Истории на заболяването, вкл. формуляри за ИС; - Амбулаторни листи или талони; - Болнични журналы; - Амбулаторни журналы; - Лекарски рапорти за дежурства; - Протоколи от лекарски колегиуми; - Амбулаторни листи от БМП или лични лекари. Получените резултати са обработени статистически със съвременни статистически програми, което гарантира необходимата достоверност на представените резултати.

В главата „Резултати” докторантът в пълнота и аргументирано представя данните от собствените проучвания. В този раздел на научния труд от 65 стр. авторът коректно и акуратно в отделни подраздели посочва проведените изследвания. Много удачно дисертантът прави анализ на получените резултати в отделен раздел „Заклучение и общи изводи”,

което дава възможност да се оцени научно-практическата стойност на направените проучвания.

Разделът „Резултати” разглежда следните основни аспекти:

1. Структурата на токсикологичните пациенти от гледна точка на възможностите за ефективна комуникация лекар – пациент показва, че основният рисков фактор за проблеми е токсично промененото съзнание на пациента вследствие на остра директна или индиректна токсичност. Комуникационните затруднения са най-сериозни при приемането, но могат да възникнат на всеки етап от лечението.
2. Комуникационни и деонтологични затруднения при остри интоксикации до голяма степен са сходни с тези, описани при пациенти на спешната медицина. Некритична оценка на състоянието поради интелектуални, характерологични, културни, езикови и др. особености на пациента, затрудняват приемането и обработката на информация.
3. Разпределение на случаите с остри отравяния с етанол и други алкохоли, медикаменти, наркотици и органични разтворители са особено рискови за създаване на бариери пред ефективната комуникация поради високата честота на церебротоксичен синдром в тези групи - над 70%.
4. Клиничното протичане и церебротоксичните прояви при остра интоксикация обикновено са преходни, но с различна продължителност и динамика - може да има подобрене или влошаване спрямо началното състояние, вкл. при първоначално ясно съзнание. Отделните групи отравяния имат специфични особености в тази динамика.
5. Терапевтично поведение при остри отравяния включва информирано съгласие, което е продължителен информационен и образователен процес между лекаря и пациента, който изисква варираща по количество информация и различно дълго време за дискусия. Ефективната комуникация с пациента е в основата на концепцията за информирано съгласие.
6. Отказите от лечение и хоспитализация носят висок риск за здравето и живота на пациента, тъй като своевременното уточняване, лечение и проследяване хода на ОИ са ключови за благоприятния изход, което се споделя и от други автори. Множеството правно-деонтологични проблеми при случаите на пациенти, отказващи лечение, свързани с риска от неефективна комуникация, поради токсична промяна на съзнанието им и/или суицидни намерения, налага търсене на допълнителна форма за верифициране на информирания отказ към официалния формуляр с подпис.
7. Утвърдената традиция за ползотворни контакти с близките на пациенти в клиничната токсикология би трябвало да се запази, но да се адаптира към актуалните закони и концепции в медицината, които са актуализирани в Правила за добра медицинска практика на Българско дружество по клинична токсикология, 2019.

Несъмнено една от най-силните страни на дисертационния труд са отразени при изработването на съвременен комплексен терапевтичен подход на базата на решаването на най-важните деонтологични проблеми, които възникват в областта на: информираното съгласие за лечение, информираният отказ от лечение и съгласието за разкриване на лекарска тайна пред близките.

В раздела «Заключение и общи изводи» дисертантът научно обосновано предлага като терапевтичен стандарт прилагането на методологичен подход, което има изключително значение за клиничната практика. Представените данни са в основата на предложената от дисертанта оптимизирана схема при пациенти с остри отравяния като най-висок риск от комуникационни бариери има при алкохоли, медикаменти, наркотици и разтворители, а много нисък – при битови препарати, растения и животни.

Предлаганата оптимизирана терапевтична схема несъмнено осъвременява и обогатява досега прилаганите. Безспорно предложението оптимизиран модел допълва съществуващите подходи и дефинира три групи рискови фактори: 1. Рискови фактори, свързани с острото отравяне, които са най-важни: висока честота на директно или индиректно токсично променено съзнание; преходност и подчертана динамика на церебротоксичния синдром със значителни индивидуални вариации в клиничния ход; трудно, до невъзможно получаване на валидно информирано съгласие в част от случаите, в «златните» първи минути и часове, когато се вземат най-важните терапевтични решения; сравнително честа необходимост от различни форми и степен на вербална и/или физическа принуда в първия етап. 2. Рискови фактори, свързани с пациентите: коморбидност, особено психиатрични заболявания, недекларирани суицидни намерения. Психо-емоционални, характерологични, интелектуални, просветно-познавателни, социални, професионални, семейни, културни и религиозни, езикови и др. фактори. 3. Рискови фактори, свързани с медицинския персонал, организацията на работа и актуалните закони и разпоредби: някои специфични правни и деонтологични проблеми свързани с практичната работа на токсиколога, не са разгледани достатъчно ясно в сегашния Закон за здравето; наличието на спешен тип на медицинската помощ, екипен стил на работа, голяма натовареност; недостатъчна специфична подготовка на някои медици в областта на клиничната токсикология, включително недостатъчни специфични комуникационни умения за работа с токсикологични пациенти (спешни медици, лични лекари, интензивни терапевти, реаниматори и др.)

Принос на д-р Йовчева е задълбочения анализ и представяне в синтезиран вид на основните аспекти от клинично значимите резултати, които аргументирано се интерпретират и сравняват с достиженията на

съвременната медицинска наука. В тази част от дисертационния труд се подчертават основните тенденции от получените резултати и се обосновава предложения диагностично-терапевтичен алгоритъм при пациенти с остри отравяния.

В главата „Изводи” авторът на базата на проведеното проучване и получените резултати извежда обобщени изводи и произтичащо от цялостния труд заключение. Тези изводи са в неразривна връзка с направените предложения: - формуляр за динамична оценка на способността за комуникация и информирани решения; - форма на удостоверяване на информиран отказ от лечение с цяло, собственоръчно написано изречение, като допълнение към официалния формуляр с подпис. Приемам изложените предложения и формулираните 5 приноса, които са в логическа последователност с поставените цел, задачи и изводи на дисертационния труд.

Нямам съществени критични бележки, отнасящи се до стойността на дисертационния труд. Считаю, че на места в глава „Обсъждане” се използва информация, характерна за литературен обзор.

Авторефератът е съставен съобразно изискванията, като отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд. По темата на дисертационния труд са публикувани 11 материала, които отразяват отделни етапи от него. Научните публикации са издадени в признати научни издания.

В заключение считам, че представеният дисертационен труд на тема **„Някои деонтологични проблеми, свързани с особеностите на комуникацията с пациенти с остри отравяния”** е със значителна научна и практическа стойност, които произтичат от направените проучвания, изводи и приноси. Трудът е напълно завършен, аналитичен и прецизен в заключенията. Езикът е гладък, ясен и точен. Научно-изследователският труд напълно отговаря на всички изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор”, в област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт. Професионално направление: 7.3. Фармация. Научна специалност: Токсикология.

На базата на моята положителна оценка и безспорните научни и научно-приложни приноси препоръчвам на председателя и членовете на уважаемото научно жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на д-р Мариета Иванова Йовчева-Станчева.

**РЕЦЕНЗЕНТ:**  
проф. д-р Камен Канев, дмн,